

“ΤΟ ΣΚΟΥΦΙ ΤΟΥ HUNDERTWASSER”
ΜΙΑ «ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ» ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ Ε. ΒΑΡΛΑΜΗ
Υπο Δρος Αθανασίου Παπά
Μητροπολίτου Ηλιουπόλεως και Θείρων

Ο καθηγ. Δρ. K.W. Schwarz αναφέρει, ότι «όταν οι άνθρωποι μιλούν για το Θεό, τότε μαλώνουν... όταν προσεύχονται προς αυτόν, τότε είναι ενωμένοι». Πολύ ωραία! Έστω κι αν το δεύτερο μισό της φράσης αυτής, μιας έκκλησης προς συμφιλίωση, διομολογιακή ειρήνη και καταλλαγή είναι πολύ συζητήσιμο. Αφού πολλές φορές τουλάχιστον οι Χριστιανοί διαφόρων δογμάτων, ούτε καν μπορούν να συμπροσευχηθούν! ¹

Έτσι είναι πολύ φυσικό οι Χριστιανοί αυτοί να διαφωνούν μεταξύ τους τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση, και ως προς τη μορφή της υλοποίησης του χώρου μέσα στον οποίο λατρεύεται ο Θεός, καθώς και ως προς την διακόσμηση του (εικονογραφία).

Και οι διαφωνίες αυτές προέρχονται όχι μόνον από τη μορφή του Χριστιανισμού, αλλά και από την επικράτηση φονταμενταλιστικών ή συγχρόνων τάσεων εντός αυτού.

Ένεκα τούτου αυτές υφίστανται και μέσα στην Ορθόδοξη Εκκλησία, έστω κι αν υπάρχουν μοντέρνοι ναοί, όπως στις Η.Π.Α. και αλλαχού², έστω κι αν ορισμένοι από τους ναούς αυτούς έχουν κτισθεί από μη ορθοδόξους διαπρεπείς αρχιτέκτονες, όπως ο Άγ. Παύλος εν Chambésy Γενεύης και ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου εν Milwaukee Η.Π.Α..

Μέσα λοιπόν στο πλαίσιο αυτό και το πολυδιάστατο έργο του Ευθύμιου Βαρλάμη, σημαντική θέση κατέχει η νέα Ευαγγελική εκκλησία στο Waidhofen/Thaya της Αυστρίας που φέρει την ονομασία του “Χαρμόσυνου Μηνύματος” (πιν. 1)³.

Πρόκειται για ένα ναό με παραδειγματικό και έντονο “οικουμενικό” χαρακτήρα, ο οποίος μαρτυρείται από τα κάτωθι:

1- Έχει σχεδιασθεί και οικοδομηθεί, και μάλιστα δωρεάν, από ένα ορθόδοξο αρχιτέκτονα με τη συμβολή και Ρωμαιοκαθολικών καλλιτεχνών. Έγινε δε αποδεκτός ενθουσιωδώς από τους κύκλους της Ευαγγελικής Εκκλησίας της περιοχής.

2- Έχει κτισθεί πάνω σ’ ένα χώρο, όπου διαδραματίστηκαν έντονες διομολογιακές διαμάχες του παρελθόντος μεταξύ Ρωμαιοκαθολικών και Ευαγγελικών.

3- Έχει αποθησαυρίσει στη δομή του, ως σύμβολα της ανοχής και της καθολικότητας, ένα κομμάτι από το ναό του Αγίου Στεφάνου Βιέννης, ένα ατόφιο λίθο από τα Ιεροσόλυμα και ένα ιερό αντικείμενο του Οικουμενικού Πατριάρχου Βαρθολομαίου, ως αθέατα σημάδια της πίστεως.

Το ιερό αντικείμενο του Πατριάρχου είναι το “γυάλινο πρόσφορο” με τη σφραγίδα του, που έχει εκτελεσθεί από τον Ε. Βαρλάμη κατά παραγγελία του Θρόνου και εντάσσεται μέσα στα αντικείμενα των ποικίλων εκδηλώσεων για τα δυό χιλιάδες χρόνια του Χριστιανισμού, που οργανώθηκαν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο κατά το έτος 2000 (πιν. 2).

4- Είναι ένας ναός ανοιχτός για τους Ορθοδόξους, τους Ρ/καθολικούς και τους Ευαγγελικούς, γενικότερα δε για όλους τους ανθρώπους. Ένας ναός που ζητά ένα δρόμο μεταξύ του υλικού και του πνευματικού, μια έκφραση του Χαρμόσυνου Μηνύματος της “ευ-αγγελίας” του Ευαγγελίου, για την αγάπη προς τον πλησίον και την κοινωνία.

Ας μην λησμονούμε ότι το 1629 υπήρχαν μόνο τέσσερις ευαγγελικοί κάτοικοι στην πόλη, ενώ το μεγαλύτερο μέρος ή είχε μεταναστεύσει στο εξωτερικό (Franken) ή είχε γίνει Ρ/καθολικό.

Έτσι ο ναός αυτός αποτελεί μια γέφυρα μεταξύ των ομολογιών, μεταξύ των ανθρώπων του χώρου αυτού, ο οποίος βαθμιαία αναπτύσσεται εν συνοχή.

5- Ο ναός ετούτος με τον ιδιόμορφο προγραμματισμό του εξέρχεται από τα όρια της Αυστρίας αφ' ενός μεν δια του μηνύματος της ανοχής και της συνύπαρξης, αφ' ετέρου δε αποτελεί μια ισχυρή μαρτυρία κατά της εποχής μας, που διακατέχεται από μια ταχύτητα, επιδερμικότητα και τον ματεριαλισμό.

Για την υλοποίηση του οράματός του συνεργάστηκαν ποικίλοι παράγοντες, όπως η Υπηρεσία Πολιτισμού της περιοχής, το Σχολείο και η Εκκλησία, φορείς δηλαδή πολύ βασικοί και οικουμενικής εμβέλειας.

6- Ο ναός αυτός πραγματοποιεί, τουλάχιστον τμηματικά, μια επιθυμία του καλλιτέχνη να δημιουργήσει μια εκκλησία που αρέσει στα παιδιά και τα καλεί να την επισκευθούν και να την κυριεύσουν. Και το όραμά του ετούτο είχε εισηγηθεί προ ετών και στον Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο, που διακρίνεται για την αγάπη του προς τα παιδιά και την νεότητα. Έστω κι αν αυτό δεν πραγματοποιήθηκε τότε.

Ο ναός λοιπόν του Waidhofen δεν είναι μόνο για τους μεγάλους, τους γέροντες, τους άνδρες και τις γυναίκες, αλλά και για τους νέους και τα παιδιά και άρα και οικουμενικά ανθρώπιнос, εφ' όσον διαθέτει και ιδιαίτερο γι αυτά παρεκκλήσι που βρίσκεται μάλιστα στην πρόσοψή του.

Έτσι ο Βαρλάμης «προσπάθησε να φέρει στο κτίριο το παιδικό, το απλό, το σύνθετο, το μυστηριώδες. Οι αρχιτέκτονες συνήθως δημιουργούν μια αρχιτεκτονική ισχύος (Machtarchitektur)⁴», που δεν συγκινεί τα παιδιά. Ο καλλιτέχνης προσπάθησε όμως να δείξει την «αδυναμία» του – όπως γράφει ο ίδιος - υπο την έννοια της «μη ισχύος», ότι είναι ταπεινός, ένα παιδί.

Στη στροφή του προς τα παιδιά βλέπει επίσης μια σύνδεση μεταξύ όλων των εκκλησιών. Αυτό θα μπορούσε νάναι ένα κοινό καθήκον, ή δημιουργία μορφών και λύσεων για όλη την κοινωνία. Και οι χώροι για τα παιδιά ρυθμολογικά δεν πρέπει να αποτελούν τελικές λύσεις. Δέον να τους αφήνει κανείς να αναπνέουν και να αναπτύσσονται. Γι αυτό και δημιούργησε το παρεκκλήσι για τα παιδιά σαν ένα ποτήρι λουλουδιού.

Άλλωστε και οι μεγάλοι συνιστούν παιδιά του Θεού, ένεκα δε τούτου είναι σημαντικό οι χώροι να ξεκουράζουν και νάχουν αγαθή επίδραση πάνω τους⁵.

Βέβαια η αρχιτεκτονική μορφολογία, οι φάσεις της εξέλιξης, η θεολογική τεκμηρίωση και ο συμβολισμός του μνημείου, όπως επίσης οι σπόνσορες και δωρητές του έχουν εκτεθεί διεξοδικά στη σύντομη σχετική βιβλιογραφία, ώστε να περιττεύει βασικά περαιτέρω ανάλυσή τους.

Παρ' όλα όμως αυτά επιθυμεί ο γράφων να επισημάνει και κάποιες γενικού και άλλου είδους διαπιστώσεις, όπως τις ακόλουθες:

1- Το κτίριο ως προς την περίμετρο της πρόσοψής του είναι τοξοειδές και σχηματίζει ένα κυκλικό τομέα (Segment). Ως εκ τούτου προσαρμόζεται υπερβολικά (übergreifende

Form) προς το σφαιρικό σχήμα της γής. Είναι σαν να την αγκαλιάζει, ή σαν να ξεπροβάλλει σαν μια λάβα μέσα απ' αυτή, λάβα όμως όχι της ερήμωσης και της καταστροφής, αλλά λάβα της αγάπης και καταλλαγής εντός της ζούγκλας του σύγχρονου κόσμου που την περιβάλλει, σαν μια πηγή «ύδατος ζώντος» (Ιωάν. 4,14), όπως ακριβώς η πρόσοψη της εισόδου «αγκαλιαστικά» υποδέχεται τους πιστούς.

Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι η αρχιτεκτονική αυτή μορφή της πρόσοψης και του ναού είναι επηρεασμένη από τις θεωρίες του Βαρλάμη και άλλων αρχιτεκτόνων, όπως του P. Wetz, σχετικά με τη σπηλαιώδη διαμόρφωση των οικιστικών χώρων, εις τρόπον ώστε να δημιουργείται το «σπίτι-σπηλιά» ή το «σπίτι-γής»⁶ και γιατί όχι το «σπίτι του Θεού»; που ενσωματώνεται αρμονικά με τη φύση, στην οποία επιστρέφεται ό,τι της αφαιρέθηκε αυθαίρετα – έστω και προσωρινά - κατά την κατασκευή του.

2- Βέβαια ο τομέας αυτός στα δυο του άκρα διακόπτεται με κυματοειδή ή γωνειώδη σε συνδυασμό με σφαίρα απόληξη, δηλωτική των πλαγίων ορίων της πρόσοψης.

3- Η πρόσοψη και γενικότερα ο ναός είναι προσφυώς ενταγμένα στο περιβάλλον. Τούτο επιτυγχάνεται τόσο με τα ασύμμετρα και ανισοϋπή δένδρα που ξεμπουκάρουν πίσω από το κτίριο, όσο και από τα προ αυτού τοποθετημένα δενδρύλλια, τους θάμνους και τα λουλούδια, που βρίσκονται φυτεμένα ελεύθερα σε γλάστρες ή μέσα σε περιτειχισμένα παρτέρια, τα οποία συνεπικουρούνται από ανθόμορφα κυκλικά παράθυρα.

Εξ άλλου προς αυτή την έννοια της προσαρμογής του μνημείου με τη χλωρίδα, συνταιριάζει και το παρεκκλησίγια τα παιδιά που γοητεύει με την ανθοκαλυκόμορφη όψη του. Μήπως δεν θάταν τολμηρό να κάνει κανείς τη σκέψη πως αυτό το προς τα «αριστερά» αγκάλιασμα του παρεκκλησίου από την πρόσοψη του ναού μπορεί να θεωρηθεί σαν μια ακόμη αρχιτεκτονική βέβαια αποτύπωση του αιώνιου και πανανθρώπινου συμπλέγματος της μάνας με το παιδί, της Παναγίας με το Χριστό και δη υπό τον εικονογραφικό τύπο της «Αριστεροκρατούσας»;

Η ερμηνεία βέβαια αυτή θέτει το ερώτημα:

Τι έννοια έχει το αγκάλιασμα; Τούτο ασφαλώς αποτελεί μια συνηθέστατη – έστω και συχνά υποκριτική – εκδήλωση της αγάπης και της ειρήνης μεταξύ των ανθρώπων. Αν λάβουμε δε υπόψιν ότι το κτίριο είναι ο ναός του «Χαρμόσυνου Μηνύματος» για την αγάπη προς τον πλησίον και την κοινωνία, τότε το αγκάλιασμα του κτιρίου με τη μάνα μας τη γή, της πρόσοψής του με τους πιστούς και το παρεκκλήσι, αποδεικνύεται ως επίτευγμα αρχιτεκτονικό.

4- Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό του περίκεντρου ναού είναι η κατ' εξοχήν σταυρική του μαρτυρία, η οποία κατ' επανάληψη τεκμηριώνεται με διάφορες τεχνικές στα επιμέρους τμήματα και έπιπλά του, όπως ο ανεξάρτητος σταυρός στην πρόσοψη της εισόδου, στο παράθυρο παρά τη καμπάνα, στον τοίχο μεταξύ του πρόναου και του κυρίως ναού και στον δυτικό τοίχο της αψίδας με το κεφάλι του Χριστού στη βάση της Αγίας Τράπεζας, του Ιερού Άμβωνος και της Ιεράς Κολυμβήθρας.

Είναι δε εντυπωσιακό ότι κατά την 12η ώρα πέφτουν οι ακτίνες του ήλιου πάνω στο σταυρό σαν μια σοφή και σημαντική συνεργασία της φύσης με την τέχνη.

Η παραστατική αυτή μαρτυρία του σταυρού, η οποία όπως και το «αγκάλιασμα» επαναλαμβάνεται, δεικνύει αφ' ενός την εννοιολογική συνάφεια των δύο τούτων σπουδαίων συμβολικών μορφωμάτων, αφ' ετέρου δε, ότι ο καλλιτέχνης συχνά χρησιμοποιεί την μέθοδο της επανάληψης, πράγμα που είναι γνωστό και στη μουσική, εις τρόπον ώστε να αναδεικνύεται γνήσιος εκπρόσωπος του πνεύματος της εφ' όσον ο ναός βρίσκεται κοντά στην περίφημη Μητρόπολη της μουσικής και ο δημιουργός του ζει και εργάζεται στη χώρα αυτή.

Ασφαλώς δε δεν μπορεί να είναι άσχετη προς τη θεολογία και την ανεικονική – τουλάχιστον στο παρελθόν – θρησκευτική τέχνη και λειτουργική ζωή των Ευαγγελικών, μέσα στην οποία ο απέριτος κατά τους τελευταίους χρόνους σταυρός έχει ένα διακριτικό ρόλο.

5- Εάν δε λάβει κανείς υπ' όψιν και όλους τους θεολογικούς και μη-θεολογικούς συμβολισμούς που αποδίδονται στο ναό και τα κατ' αυτόν, θα αντιληφθεί ότι και εδώ γενικότερα έχουμε ένα αρχιτεκτονικό μνημείο της έστω και «υποβαθμισμένης» architecture parlante του C. Ledoux⁷ ή της ποιητικής αρχιτεκτονικής του E. Βαρλάμη⁸.

6- Τέλος από ρυθμολογική άποψη εξεταζόμενο το κτίριο τουλάχιστον ως προς την πρόσοψη του, παρουσιάζει ομοιότητες προς την αρχιτεκτονική μορφολογία του μεγάλου Ισπανού αρχιτέκτονα A. Gaudí, εκπροσωπώντας έτσι ένα ρυθμό που θα μπορούσε κανείς ίσως να αποκαλέσει Neo-Jugendstil.

Παράλληλα όμως, ιδίως το παρεκκλήσι, ανακαλεί έστω και από μακριά κάποιες φιγούρες των εν μονολίθις ναών της Καππαδοκίας. Με αυτό τον τρόπο φαίνεται πως ο Βαρλάμης και εδώ προσπαθεί να παντρέψει την Δύση με την Ανατολή, δημιουργώντας και ένα είδος «οικουμενικής ρυθμολογίας».

Υποσημειώσεις

1. Πρβλ. Α. Παπά, Ηλιουπόλεως και Θείρων, Κρίση ή «αποκολοκύνθωση;» των διαλόγων, Του Αυτού, Ρινήματα Β' θεολογικά, τεχνοκριτικά, ιστορικά και άλλα τινά από το Βόσπορο Β', Θεσσαλονίκη 2006, 251-261.
2. Κ. Καλοκύρη, Η ναοδομία και η σύγχρονη τέχνη, Θεσσαλονίκη 19-78. Επιμέλεια Α.Ε., εκδ., Ορθόδοξον Κέντρον του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Centre Orthodoxe du Patriarchat Oecumenique. Σαμπεζύ Γενεύης. Chambésy Genève. 35 χρόνια προσφοράς στην Εκκλησία και την οικουμενική θεολογία, Αθήνα 2003, 181-233.
3. Einladladung der Einwahrung der neuen evangelischen Kirche Waidhofen an der Thaya, ά.τ. και χ. (30. 10. 2004) Verein der Freunde der evangelischen Kirche Waidhofen Thaya, έκδ., Kirche der frohen Botschaft. Die evangelischen Kirche in Waidhofen an der Thaya, ά. τ. 2006. Του Αυτού, Idee, Planung: E. Warlamis. Eine Kirche der Toleranz und Versöhnung. . Die evangelische Kirche in Waidhofen/Thaya, ά. τ. και χ. (2006).
4. E.-L. Schwander - K. Rhiedt, εκδ., Macht der Architektur Architektur der Macht (Diskussionen zur Archäologischen Bauforschung τ. 8), Μαγεντία 2004.
5. E. Warlamis, Zwieschen dem materiellen und dem Spirituellen, Verein der Freunde der evangelischen Kirche Waidhofen Thaya, έκδ., Kirche der frohen Botschaft. 8-9.
6. Πρβλ. Τα «έξυπνα» σπίτια που εκμεταλλεύονται τη φύση, Ηχώ (2006) 3.
7. H. Sedlmayr, Verlust der Mitte, Φρανκφούρτη παρά την Μ. - Βερολίνο-Βιέννη 10 1983.
8. E. Βαρλάμη, Ποιητική Αρχιτεκτονική, Λονδίνο 2005.

Οι λεζάντες των πινάκων

Πιν. 1. Η πρόσοψη του ναού.

Πιν. 2. Το γυάλινο πρόσφορο του Οικουμενικού Πατριάρχου (στο κέντρο).